

פרשת קורח

הרב שמעון קליין

ומדוע תתנשאו על קהל ה'?

טענות קורח ועדתו

"וַיִּקַּח קֹרַח בֶּן יִצְהָר בֶּן קֹהֵת בֶּן לֵוִי וְדָתָן וְאַבִּיָּרָם בְּנֵי אֱלִיאָב וְאוֹן בֶּן פֹּלֵת בְּנֵי רְאוּבֵן: וַיִּקְמוּ לִפְנֵי מֹשֶׁה וְאַנְשֵׁים מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל חֲמִשִּׁים וּמֵאֹתָיִם נָשִׂאִי עֵדָה קְרָאִי מוֹעֵד אֲנָשִׁי שָׁם: וַיִּקְהָלוּ עַל מֹשֶׁה וְעַל אֶהֱרֹן וַיֹּאמְרוּ אֲלֵהֶם רַב לָכֶם כִּי כָל הָעֵדָה כָּלָם קְדָשִׁים וּבְתוֹכָם ה' וּמַדּוּעַ תִּתְנַשְּׂאוּ עַל קֹהֶל ה' "

(במדבר ט"ז, א'-ג').

שורות אלו מהוות 'יריית פתיחה' למחלוקת שהפכה להיות 'שם דבר' בישראל, אב טיפוס למושג 'מחלוקת'. מה טען קורח, ומה טענו דתן ואבירם? שורה ארוכה של אנשים רציניים היו שם, ביניהם 'נשיאי עדה קראי מועד אנשי שם', ולבסוף - העדה כולה שהלכה בעקבותיהם.

ראשית דרכנו - בקריאה קשובה בכתוב, עקב בצד אגודל. "וַיִּקַּח קֹרַח" - לקיחה מקפלת בתוכה העברה מרשות לרשות. קורח לקח אנשים ממקומם ורתם אותם אליו. אי שיוך הלקיחה למושא מסוים, מרחיב את היריעה ומייצר משמעות של צבירת כוח, נטילת מושכות והובלה.

"קֹרַח בֶּן יִצְהָר בֶּן קֹהֵת בֶּן לֵוִי" - שיוך קורח לארבעת הדורות שלפניו, מצביע על זהות המחוברת אל שורשיה דור ועוד דור לאחור. שיוכו עד לאבי השבט 'לוי' קושרת את הזהות השבטית כרלוונטית לנושא. "וְדָתָן וְאַבִּיָּרָם בְּנֵי אֱלִיאָב וְאוֹן בֶּן פֹּלֵת בְּנֵי רְאוּבֵן" - במעגל שני מתייצבים דתן ואבירם ומשויכים גם הם אל ההיבט השבטי.

"וַיִּקְמוּ לִפְנֵי מֹשֶׁה" - קימה מקפלת בתוכה התייצבות ללא מורא והתבטלות. בשלב הבא תתואר התקהלות, וכמו תעיד לאחר על ה'קימה' כמנטאלית, לא פיזית.

"וְאַנְשֵׁים מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל חֲמִשִּׁים וּמֵאֹתָיִם נָשִׂאִי עֵדָה קְרָאִי מוֹעֵד אֲנָשִׁי שָׁם" - ייחוסם הראשון הוא - 'וְאַנְשֵׁים מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל' במעמד של מייצגים. במעגל שני מתואר מספרם, ולבסוף שיוכם החברתי ותפקידיהם. הקדמת המספר מצביעה על חשיבות המסה הפיזית, המספרית. "וַיִּקְהָלוּ עַל מֹשֶׁה וְעַל אֶהֱרֹן" - זהו הפועל השלישי המתאר את התנהלותם: 'ויקח' - מתייחס אל קורח כמחולל. 'ויקומו' - כולל את דתן ואבירם, המתייצבים יחד עמו, 'ויקהלו' - כולל את החמישים ומאתיים, המצורפים במעגל שלישי. כעת עובר הכתוב לתאר את טענותיהם:

"וַיֹּאמְרוּ אֲלֵהֶם רַב לָכֶם" - הרבה לכם מן השררה. "כִּי כָל הָעֵדָה כָּלָם קְדָשִׁים וּבְתוֹכָם ה' וּמַדּוּעַ תִּתְנַשְּׂאוּ עַל קֹהֶל ה' " - כל העדה במעמד גבוה של 'קדושים', ומדוע אתם נוטלים

לעצמכם הרבה, ומתנשאים על קהל ה'? קורח ועדתו אינם חולקים על הצורך באנשים נבחרים - כהנים ומנהיגים. טענתם היא על ריבוי הסמכות המתנקז אל משה ואל אהרן. טענה זו היא עקרונית, ובמובנה הרחב - ייתכנו לה מופעים שונים.

ארבע רשויות

ארבע רשויות מעמידות את החיים הציבוריים בישראל. שופט, מלך (מנהיג), כהן ונביא. לימים אלו יבשילו, ויהיו ארבע מערכות ציבוריות. במקרא - ארבע פרשיות הן, ואין בהן כל סימן המצביע על עירובן ושיוכן לאיש אחד. פער מהותי קיים בין רשות לרשות בהיבטים רבים: בעלי

1 ארבעתן כתובות בזו אחר זו בספר דברים: שופט: כי יפלא ממך דבר למשפט בין דם לדם בין דין לדין וביין נגע לנגע דברי ריבת בשעריך וקמת ועלית אל המקום אשר יבחר ה' אלהיך בו: ובאת אל הפהנים הלזים ואל השפט אשר יהיה בימים ההם ודרשת והגידו לך את דבר המשפט (דברים י"ח, ח'-ג').

מלך: "כי תבא אל הארץ אשר ה' אלהיך נתן לך וירשתה וישבתה בה ואמרת אשימה עלי מלך ככל הגוים אשר סביבתי: שום תשים עליך מלך אשר יבחר ה' אלהיך בו מקרב אחיך תשים עליך מלך לא תוכל לתת עליך איש נכרי אשר לא אחיך הוא (שם, י"ד-כ);

כהן: "לא יהיה לפהנים הלזים כל שבט לוי חלק ונחלה עם ישראל אשי ה' ונחלתו יאכלון: ונחלה לא יהיה לו בקרב אחיו ה' הוא נחלתו כאשר דבר לו: וזה יהיה משפט הפהנים מאת העם" (דברים י"ח, א'-ה);

נביא: "ונביא מקרבך מאחיד כמני יקים לך ה' אלהיך אליו תשמעון" (שם, ט'-כ"ב).

לצד אלו קיימים גם הלזים, הנזכרים בספר במדבר שוב ושוב, ויחד עם זאת הם אינם משובצים ברשימה זו. תפקיד הלזים נוסד בעקבות דחיית הבכורות, והם משמשים כנציגי העם (במדבר ח', ט"ז-ט). אזכורם החוזר ונשנה בספר במדבר קשור לעובדה שבדומה לחומש זה הם מספרים את סיפורו של העם. אי אזכורם בין ארבע הרשויות בספר דברים בנוי על כך שהם אינם חולקים רשות לעצמם (בפרשתנו מתוארות הפנים הכפולות של הלזים - "וְאִנִּי הִנֵּה לִקְחָתִי אֶת אֲחִיכֶם הַלְוִיִּם מִתּוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לָכֶם מִתְּנָה נִתְּנִים לָהּ" לעבד את עבדת אהל מועד" (במדבר י"ח, ו') ('לכם' פירושו לכהנים).

אליהן. פסוק שלם מתאר את נפילתו, וכמו מעיד על משקלה.

בשלב שני הוא מתעשת ונותן מענה. אמנם, טענת קורח היא עקרונית, ביטוייה יכולים להיות שונים, יחד עם זאת משה בוחר להתייחס אל נושא הכהונה, בהזמין אותם לעבודה שבמהותה שייכת לכהן, לבחון - במי מהם יבחר ה'?.⁷ ביטוי נוסף לעיקרון הרוחני הנטען כנגדם - קיים בעמדת דתן ואבירם. בניגוד לקורח, שהדיבור עמו היה על כהונה, השניים מדברים על מנהיגות: "לא נִעְלָה" הם אומרים, ואינם מקבלים את מרות משה: "הִמָּעַט כִּי הֶעֱלִיתָנוּ מֵאֶרֶץ זֶבֶת חֶלֶב וְדָבַשׁ לְהַמִּיתָנוּ בַּמִּדְבָּר כִּי תִשְׁתָּרֵר עָלֵינוּ גַם הַשְׁתָּרַר: אֵף לֹא אֶל אֶרֶץ זֶבֶת חֶלֶב וְדָבַשׁ הִבִּיאָתָנוּ וְתָתֵן לָנוּ נַחֲלֹת שָׂדֶה וְכָרֶם הָעֵינִי הָאֲנָשִׁים הָהֵם תִּנָּקֵר לֹא נִעְלָה" ("ד-ט"ו) - ארץ מצרים היא 'אֶרֶץ זֶבֶת חֶלֶב וְדָבַשׁ' בעיני מי שנגזר עליו למות במדבר. את האצבע המאשימה הם מפנים אל המנהיגים - משה ואהרן. דברים אלו עשויים להתפרש כפיתוח לטענה הבסיסית - 'רב לכם' ו'מדוע תתנשאו על קהל ה'". לקחתם לעצמכם יותר מדי, ובנוסף לזאת אתם גם נכשלים. מתוך נאמנות לעמדתם, השניים אינם מתייבצים עם המחנות באוהל מועד, אלא נשארים במחנה - מקומו של העם שלמנהיגותו הם דואגים.⁸

כה אומרים החכמים במדרש:

הלך קורח כל אותו הלילה והיה מטעה את ישראל ואומר להם: 'מה אתם סבורים שאני עוסק ליטול את הגדולה לעצמי? אני מבקש שתהא הגדולה על כלנו חוזרת, שמשה נטל מלכות לעצמו והכהונה גדולה נתן לאחיו'. והיה הולך ומפתה כל שבט ושבט כראוי להם, עד שנשתתפו עמו'

(במדבר רבה "ח, י').

קורח מתואר במדרש כמי שמבקש להחזיר את הגדולה אל העם. "שתהא הגדולה על כולנו" הוא אומר, בגוף ראשון ומשייך עצמו בתוך בני עמו. הנושא - הכהונה והמלכות שהמנדט עליהן אמור לחזור אל העם.

⁷ בדבריו מתייחס משה אל נושא הכהונה, לא אל המנהיגות של עצמו. הפתיחה בכהונה - אולי בשל פתיחת קורח במילים 'כִּי כָל הָעֵדָה כָּלָם קָדָשִׁים'. ואולי - בשל היכולת להוביל בירור נקי ביחס לאהרון ולא ביחס לעצמו. ביחס להקשרים נוספים - ייתכן שסבור היה שהכרעה ביחס לכהונה עשויה להועיל גם ביחס לתחומים הנוספים, וייתכן שהמחשבה הייתה לפתוח בה והמשיך לאחר מכן אל עבר התחומים הנוספים.

⁸ האבן עזרא (במדבר ט"ז, א'), מעמיד במוקד טענות קורח ועדתו את נושא החלפת הבכורות בשבט לוי. על פי דברנו זהו ביטוי אפשרי נוסף לעיקרון הרוחני על פיו - 'כל העדה כולם קדושים'.

התפקידים יושבים במקומות שונים², דרך המינוי היא אחרת³, ומעל לכל אלו - מהות התפקיד והכישורים הנתבעים אליו אינה זהה. מערכת המשפט חשובה דיה כדי שחלוק רשות לעצמה, בדומה לה גם הממלכה הכהונה או הנבואה. עירוב ביניהם עשוי לפגוע במקצועיות, וגם עשוי לייצר מצב של ניגוד אינטרסים⁴.

והנה - משה משמש בשלוש מהן⁵, וברביעית - משמש אהרון אחיו⁶. דומה שעובדה זו עומדת בבסיס הטענות נגדם: "רַב לָכֶם" - טוען קורח, יותר מידי סמכויות מצויות בידכם. "כִּי כָל הָעֵדָה כָּלָם קָדָשִׁים וְבְתוֹכְכֶם ה'" - כעת הוא מתמקד בקודש, ואולי בכהונת אהרון, "וּמְדוּעַ תִּתְּנֶשְׂאוּ עַל קֹהֶל ה'" - כסוג של אמירה כוללת - מדוע משפחה אחת אמורה להחזיק בכל אלו? האם לא אמור להיות שיתוף רחב יותר של העם בהם?

תגובת משה

"וַיִּשְׁמַע מֹשֶׁה וַיִּפֹּל עַל פָּנָיו" - משה שומע ונופל על פניו. מה מקופל בנפילה זו? דומה שהיא מזמינה למקום פנימי בעולמו. משה שומע שאלות שאין לו תשובה פשוטה

2 מקום מושבם של השופט ושל הכהן הוא 'המקום אשר יבחר ה'. המלך והנביא אינם משוכים למקום.

³ המחשה לפערים: בתיאור המקדים לפרשיית המשפט "שִׁפְטִים וְשִׁטְרִים תִּתֵּן לָךְ בְּכָל שְׁעָרֵיךָ אֲשֶׁר ה' אֱלֹהֶיךָ נָתַן לָךְ לְשִׁבְטֶיךָ וְשִׁפְטוּ אֶת הָעָם מִשְׁפַּט צֶדֶק (ט"ז, ח) מתואר ציווי להעמיד שופטים; ביחס למלך הפרשייה פותחת בתיאור תהליך היסטורי, שפסגתו היא בקשת העם למלך; בכהנים אין מינוי, והם כקבועים ועומדים; את הנביא - ה' הוא המקים, ללא חובה או מצווה המוטלת על העם.

4 דוגמה להשחתה אפשרית, כאשר למלך ישנה השפעה מכרעת על המתחולל במקדש: "וַיֹּאמֶר אֲמִצֵּיהָ אֶל עֲמוֹס חִזָּה לָךְ בֵּרַח לָךְ אֶל אֶרֶץ יְהוּדָה וְאָכַל שֵׁם לָחֶם וְשֵׁם תִּנְבֵּא: וּבֵית אֶל לֹא תוֹסִיף עוֹד לְהִנָּבֵא כִּי מִקֹּדֶשׁ מִלֶּךָ הוּא וּבֵית מִמְלָכָה הוּא" (עמוס ז', י"ב-י"ג). אמציה מרחיק את עמוס הנביא מבית אל. 'לא מקום נבואה הוא זה' - הוא אומר לו, על שום העובדה שהמקדש בבית אל מושפע מן המלך ונתון לשליטתו - "כִּי מִקֹּדֶשׁ מִלֶּךָ הוּא", ולא 'מקדש ה'.

⁵ משה מנהיג את העם (מעין מלך); משה שופט: "וַיְהִי מִמָּחֳרָת וַיֵּשֶׁב מֹשֶׁה לְשִׁפְטֵי אֶת הָעָם וַיַּעֲמֵד הָעָם עַל מֹשֶׁה מִן הַבֹּקֶר עַד הָעֶרֶב (שמות י"ח, ג'), ולאחר מינוי השרים הוא מתייצב בראש מערכת המשפט; משה הוא נביא - החל ממעמד הסנה, ולאורך כל הדרך.

⁶ "וַאֲתָה הִקְרַב אֵלֶיךָ אֶת אֶהֱרֹן אָחִיךָ וְאֶת בְּנָיו אֲתוֹ מֵתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לִכְהֹנָה לִי אֶהֱרֹן נָבִיא וְאַבְיָהוּא אֶלְעָזָר וַאֲיִתָמָר בְּנֵי אֶהֱרֹן" (שמות כ"ח, א').

התבוננות

משה. רבים וטובים הלכו עמו. לצד זאת - קורח הקדים את זמנו. העם עדיין בראשית הדרך - שנה לאחר יציאת מצרים, מערכת המושגים עדיין לא מפותחת והקודש טרם ביסס את מקומו בעולמם. לכל אלו לא היה קורח רגיש. דווקא בשל תביעת האמת השוכנת בדבריו, הרשה לעצמו האיש לחצות כל כך הרבה קווים אדומים, לשבור ערכים, מנהיגות, ולהעמיד מודל של 'מחלוקת שאינה לשם שמים'.

טענות קורח נגזזו - אך לא עברו מן העולם. מילותיו 'פי כל העדה כלם קדשים וכתובם ה' ממשיכות להדהד, והן מצפות לעת בה יבשיל העולם, תבשיל המציאות לדעת את ה' - "פי כלם ידעו אותי למקטנם ועד גדולם" (ירמיה ל"א, ל"ג).

מהי התשובה לשאלת קורח ועדתו? מדוע משה ואהרן ממלאים חלל גדול כל כך? ראשית יש להעיר - את משה מגדירה התורה כעניו מכל - "והאיש משה עניו מאד מכל האדם אשר על פני האדמה" (במדבר י"ב, ג'). בשום מקום הוא אינו מתואר כמי שביקש את השררה, ואדרבא הוא מתואר כנמלט ממנה פעם ועוד פעם⁹. מכיוון נוסף - אלדד ומידד מתנבאים בתוך המחנה, שלא בהשראת משה. יהושע התלמיד נבהל, ומשה לעומת זאת מתפעל 'ומי יתן כל עם יהוה נביאים' (שם י"א, כ"ט). מעודד צמיחה של כוחות רוחניים מחוץ לגבולות הגזרה של עולמו הרוחני¹⁰.

מדוע אם כן זימן א-להים את משה לשמש בכלל המערכות הציבוריות? כבר הרחבנו על כך את הדיבור בעיונו בספר שמות (פרשת תצווה), בהצבעה על תהליך היסטורי שבנקודת המוצא שלו משה הוא שופט, מלך (מנהיג), כהן ונביא. בתום שבעת ימי המילואים הוא נפרד מן הכהונה ומוסרה לאהרן, ומאוחר יותר, מתקיים תהליך של 'נסירה', שבו אט אט הרשויות הולכות ונפרדות זו מזו¹¹. בנקודת המוצא אוהז בהן משה, האיש המזוהה כל כך עם המושג 'קודש', ושיוכו אליהן מטביע חותם על אלו. במשמעות נוספת - ארבע מערכות הן, ומתח גדול עשוי לשרור ביניהן, עד כדי המחשבה שלא באמת ניתן לגשר על הפערים שביניהם. והנה, בא משה, ומעמיד לאלו תשתית אחת, כמו 'רחם' אחד בו היה הריונם של אלו, בו הוטבע חותמן כארבע רשויות שבעומקן הן מספרות סיפור אחד - סיפורו של הקודש בעולם.

קורח הציג תביעת אמת, תפיסת עולם שמהותה הרחבת גבולות הגזרה של הקודש ושל המנהיגות גם יחד. כוח ניתן לקהל, ועד סוג של 'מפגן כוח' - בהקהילו את העם על

⁹ ראה ספר שמות פרקים ג' וד', בהם מנסה משה שוב ושוב להימלט מקבלת השליחות.

¹⁰ וישארו שני אנשים במחנה שם האחד אלדד ושם השני מידד ויתנו עליהם הרוח והמה בכתבים ולא יצאו האלה ויתנבאו במחנה: וירץ הנער ויגד למשה ויאמר אלדד ומידד מתנבאים במחנה: ויען יהושע בן נון משרת משה מבחרי ויאמר אדני משה כלאם: ויאמר לו משה המקנא אתה לי ומי יתן כל עם ה' נביאים כי יתן ה' את רוחו עליהם" (שם י"א, כ"ו-כ"ט). בניגוד ליהושע הנבהל מנבואה שהיא חוץ לנבואת רבו, משה רואה בכך 'משאלת לב'.

¹¹ התהליך הוא ארוך טווח. ההכרה בכך שמנהיג לא אמור להיות כהן הייתה כבר בימי משה, כיוון שכך - נחנך אהרן לעבודה. לאחר שמואל הנביא נפרדת הנבואה מן המלכות, ומעתה ואילך לצידו של המלך יהיה נביא. פרידת המשפט מן המלכות והפיכתן לשתי רשויות אינה מתוארת במקרא (במקרא המלך הוא גם שופט), והיא מוצאת את ביטוייה בתורה שבעל פה - בקיומן של שתי מערכות: משפטי התורה ומשפטי המלך.

• כל הזכויות שמורות לישיבת הר עציון ולרב שמעון קליין, תשע"ד
• עורך: חננאל רוט
• בית המדרש הווירטואלי
• מיסודו של
• The Israel Koschitzky Virtual Beit Midrash
• האתר בעברית: <http://www.etzion.org.il/vbm>
• האתר באנגלית: <http://www.vbm-torah.org>
• משרדי בית המדרש הווירטואלי: 02-9937300 שלוחה 5
• דוא"ל: office@etzion.org.il
• לביטול רישום לשיעור:
• <http://etzion.org.il/vbm/unsubscribe.php>
•